

Grafika „Wrocław. Ostrów Tumski”

NUMER INWENTARZA:

NMM/SM/3969

TYTUŁ:

Grafika „Wrocław. Ostrów Tumski”

AUTOR:

Rytownik: Georg Gottfried Winckler (1711-1786); autor wzoru (rysunku): Friedrich Bernhard Werner (1690-1776); wydawca: Georg Balthasar Probst (1731/1732-1801) / Jeremias Wolff Erben/

CZAS POWSTANIA:

po 1760 lub 1774*

WYSOKOŚĆ:

37,1 cm

SZEROKOŚĆ:

49,3 cm

SYGNATURY:

przy d. krawędzi: „F. B. Wernher del.”, „G. G. Winckler, sculps.”, p. d. róg: „Georg Balthasar Probst, excud. A.V.”

NAPISY:

nad przedst.: „VUË DE L' ÉGLISE CATHEDRALE DE ST. JEAN À BRESLAU.”, p. g. róg: „246”, pod przedst.: „Prospectus Ecclesiae cathedralis St. Iohannis, Ecclesiam versus St. Crucis collegia / Vuë de l' église Cathedrale de St. Jean, vis à vis l' Eglise Collégiale de la Ste. Croix à Breslau. // Prospetto della Chiesa Cattedrale di S. Giovanni, diripetto alla Chiesa Collegiale della Santa Croce à Breslavia. / Prospect der Dom Kirche zu S. Iohan, gegen der Collegial Kirche zum Heil: Creuz, zu Breslau.”, „Cum Gratia et Privilegio Sac: Caes: Majestatis.”, „Med. Fol.° N.° 60.”

WŁAŚCICIEL:

Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku

SŁOWA KLUCZOWE:

grafika, Wrocław, weduta, Odra, rzeka, Ostrów Tumski, widok optyczny

MIEJSCE POWSTANIA:

Augsburg, Niemcy

MIEJSCE POZYSKANIA:

Szczecin

MATERIAŁ:

papier

TECHNIKA:

akwaforta i miedzioryt, akwarela (podkolorowana akwarelami)

DZIAŁ:

Sztuki Marynistycznej

LOKALIZACJA:

magazyn

OPIS:

Grafika przedstawia widok perspektywiczny Odry od wschodu, z zabudowaniami Nowego i Starego Miasta na lewym brzegu oraz z Ostrowem Tumskim po przeciwległej stronie. Główną oś kompozycją stanowi koryto rzeki, oglądane z lewego brzegu w kierunku zachodnim, z płynącymi po wodzie kilkoma łodziami żaglowymi oraz małą łódką wiosłową. Na pierwszym planie ukazana jest niewielka jednostka żaglowa cumująca do nabrzeża, z trzema mężczyznami na pokładzie, na którą oczekują trzej mieszczanie stojący na lądzie. Z lewej strony, na brzegu widać robotników portowych zajętych przeładunkiem ułożonego w sęgi drewna, należącego do składu drzewnego oraz cegielni, usytuowanych niegdyś przy Bastionie Ceglarskim. Tuż obok przedstawiona jest wspomniana cegielnia – na zewnątrz trzej pracownicy – mężczyzna i dwie kobiety ręcznie formują i odkładają do wyschnięcia cegły, zaś nad budynkiem unoszą się kłęby dymu, powstałe zapewne w procesie wypalania ceglówek w piecach. Dalej, na lewym brzegu ukazane są nieistniejące już zabudowania oraz mury Nowego Miasta (obecnie znajdują się tutaj bulwary oraz okazałe budynki ASP i Panoramy Racławickiej), w głębi zaś kościół św. Wincentego na Starym Mieście; ulokowany na prawym brzegu Ostrów Tumski był niegdyś wyspą – na grafice od strony wschodniej ukazana jest nieistniejąca już odnoga Odry ze zwodzonym mostem zwanym Za Katedrą, który został zlikwidowany ok. 1813 r., gdy zasypano także odcinek rzeki. Zwraca uwagę drewniana budowla nakryta dwuspadowym dachem, wybudowana tuż przy moście, bezpośrednio w nurcie wody – najprawdopodobniej była to lodownia. Na Ostrowie, od wschodu w kierunku zachodnim przedstawione zostały kolejno: gotycka katedra pw. św. Jana Chrzciciela z barokowymi kaplicami przylegającymi do prezbiterium, na prawo niewielki kościółek św. Idziego, tuż nad rzeką budynki i pałac biskupi, dalej zaś gotycka kolegiata św. Krzyża z ogromną wieżą południową. Nieproporcjonalnie wydłużoną perspektywę zamyka przesadnie zmniejszona bryła kościoła NMP na Piasku, ukazana na tle promieni zachodzącego słońca. Zniekształcona perspektywa i zmienione rozmiary nie są kwestią przypadku – rycina powstała jako tzw. widok optyczny przeznaczony do oglądania w specjalnych urządzeniach optycznych, zwanych zograskop lub Guckkasten (z niemieckiego „skrzynka do oglądania”), zawierających wmontowaną soczewkę i lustro, w których płaskie odbitki graficzne umieszczone u podstawy aparatu zyskiwały wrażenie trójwymiarowości i głębi przestrzennej. Dla osiągnięcia efektów iluzji przestrzeni grafiki optyczne były specjalnie przygotowywane – miały wyraźnie zaznaczone linii perspektywy zbieżnej, zniekształcone proporcje, zmienione szerokości ulic i placów bądź rozmiary poszczególnych budowli. Warto zwrócić uwagę, że autor rysunku, według którego powstała niniejsza grafika – znany śląski rysownik F. B. Werner – pozwolił sobie na sporą nieprawidłowość w przestrzenno-urbanistycznym układzie miasta. Kościół św. Wincentego, ulokowany na lewym brzegu, na rycinie został ukazany znacznie bliżej niż wspomniany, nieproporcjonalnie mały kościół NMP na Piasku (na tle zachodzącego słońca), a przecież w rzeczywistości obie świątynie, choć oddzielone rzeką, wybudowane zostały na podobnej „wysokości” miasta, zatem obie bryły powinny znajdować się w podobnej odległości względem patrzącego i mieć podobne rozmiary. W przypadku większości rycin optycznych ponad przedstawieniem umieszczony jest napis tytułowy, przeważnie w języku francuskim, co istotne w tzw. lustrzanym odbiciu, aby mógł zostać prawidłowo odczytany podczas oglądania w lustrach Guckkasten – omawiana grafika również posiada odwrócony napis francuski (tłum.: „Widok kościoła katedralnego św. Jana we Wrocławiu”). W 2 poł. XVIII w. Guckkasten oraz widoki optyczne były już bardzo popularną formą rozrywki masowej niemal w całej Europie, często spotykaną na jarmarkach i odpustach. Za niewielką opłatą można było zajrzeć do wnętrza drewnianej skrzynki z okrągłą dziurką pośrodku przedniej ścianki i podziwiać „trójwymiarowe” obrazy – najczęściej widoki miast i odległych krain, niekiedy też przedstawienia katastrof: słynne trzęsienie ziemi w Lizbonie, pożary, powodzie, a także sceny batalistyczne na morzu i lądzie. Prezentowane bywały również tematy historyczne, biblijne, mitologiczne, doniosłe wydarzenia – np. lot balonem, sceny egzekucji (szczególnie ulubione ścienie Marii Antoniny), a nawet erotyczne. Pomimo ogromnej popularności tej formy rozrywki, tylko w pięciu miastach europejskich wytwarzane były grafiki optyczne: w Londynie, Paryżu, Augsburgu, Bassano i dopiero w XIX w. w Berlinie. Pierwsze ryciny tego typu zaczęły powstawać w Londynie ok. 1717 i zwane były po angielsku „perspective views” (widoki perspektywiczne), dwie dekady później rozpoczęto ich publikację również w Paryżu. Wkrótce jednak najważniejszym ośrodkiem produkcji i wydawania grafik optycznych na masową skalę stał się bezsprzecznie Augsburg. Omawiana grafika powstała na zlecenie znanego wydawcy augsburskiego Georga Balthasara Probst, wiodącego „producenta” widoków optycznych, który łącznie opublikował ok. 410 tego rodzaju druków (nie licząc rycin „tradycyjnych”). Wśród nich znalazło się aż 16 widoków optycznych Wrocławia, co jest liczbą niespotykaną w porównaniu do innych miast polskich i europejskich (np. Gdańsk posiada jedynie 6 widoków optycznych – wydanych zresztą w innej oficynie). Probst przykładał wagę do trafnego wyboru wzorów rysunkowych dla grafik, zarówno jeśli chodzi o miasto, jak i samego twórcę, np. dla kilku rycin jako pierwowzory posłużyły prace Bernarada Belotta (zw. Canaletto) oraz G. B. Piranesiego. Wszystkie 16 widoków Wrocławia powstała według rysunków F. B. Wenera, które śląski rysownik wykonał w schyłkowej już fazie życia specjalnie na zamówienie G. B. Probst. Wrocławska seria Probst wzbudzała spore zainteresowanie badawcze, pisała o niej m.in. pani Ewa Halawa w Ikonografii Wrocławia oraz nieżyjący już Kazimierz Kozica w rozmaitych artykułach. Sporne są opinie, co do jej datowania – jednak najczęściej przyjmuje się, że pochodzą z ok. 1760 r. Probst widoki optyczne wydawał od 1760 do ok. 1790 r., nie są one niestety datowane, ale większość z nich w górnym prawym rogu posiada nr określający kolejność powstania – przypomnijmy było ich łącznie ok. 410. Wrocławskie grafiki mają dosyć wysokie numery – np. omawiany widok opatrzony jest liczbą 246, dlatego K. Kozica uważał, że musiały powstać znacznie później, niż widoki z niskimi numerami publikowane od 1760 r. Na tej podstawie sądził, że należy przesunąć ich datowanie na ok. 1780. Trzeba jednak pamiętać, że Werner zmarł w 1776 r. i nawet jeśli wzory rysunkowe z pewnością zostały sporządzone wcześniej niż same ryciny, to datacja 1780 wydaje się nieco zapóźniona, znacznie bardziej przekonujący byłby rok 1774, przyjmowany niekiedy jako czas powstania innego widoku z tej serii: „Kępa Mieszcząńska”. Omawiana grafika „Wrocław. Ostrów Tumski” została wykonana na podstawie Wenera przez Georga Gottfrieda Wincklera, jednego z ośmiu rytowników współpracujących z Georgiem B. Probstem (z czego dwóch było synami wydawcy). Pod przedstawieniem znajdują się podpisy w czterech językach: po łacinie i po francusku z lewej strony oraz po włosku i po niemiecku z prawej, co było cechą charakterystyczną dla druków optycznych z wydawnictwa Probst. W pojedynczych przypadkach, gdy weduta przedstawiała miasto angielskie lub holenderskie, łaciński podpis był zastępowany językiem danego kraju. Rycina została podkolorowana akwarelami – w ramach pracy chałupniczej zatrudniane były kobiety i dzieci do kolorowania gotowych grafik farbami, nierzadko przy pomocy szablonów. W zbiorach Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku znajduje się jeszcze jedna grafika optyczna z serii 16 widoków Wrocławia według rysunków Wenera wydanych przez G. B. Probst – patrz: NMM/SM/3968 „Wrocław. Kępa Mieszcząńska – skład towarów”. [Zuzanna Mikołajek-Kiełb]

**NARODOWE
MUZEUM
MORSKIE
w Gdańsku**

**WIRTUALNE
MUZEUM
MORSKIE**

Copyright © 2016 Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku. Niektóre prawa zastrzeżone

Projekt Centrum Konserwacji Wraków Statków wraz z Magazynem Studyjnym w Tczewie – budowa infrastruktury kultury Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku.

WSPARCIE UDZIELONE Z FUNDUSZY NORWESKICH I FUNDUSZY EOG, POCHODZĄCYCH Z ISLANDII, LIECHTENSTEINU I NORWEGII, ORAZ ŚRODKÓW KRAJOWYCH. [POLITYKA PRYWATNOŚCI](#)